

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З
ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ»**

Виконала студентка KorLs1-M19z групи
заочної форми навчання
спеціальності: 016 Спеціальна освіта (Логопедія)

Карпова Юлія Віталіївна

Керівник:

Левицький В.Е., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик

Рецензент:

Вержиховська О.М. кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м.Кам'янець-Подільський – 2021 року

План

Вступ	3
Розділ I. Науково-теоретичні основи вивчення питання готовності дитини до навчання у школі	
1.1. Сутність та наповнення терміну «фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення».....	7
1.2. Корекційні напрямки в роботі з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення у період підготовки до шкільного навчання.....	13
1.3. Особливості ігрової діяльності дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	21
1.4. Навчальна діяльність і особистість учня молодших класів з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	27
Висновки до розділу.....	32
Розділ II. Методологічні основи діагностики та підготовки дитини з фонетико-фонематичним недорозвитком до навчання у школі	
2.1. Сутність методики та результати дослідження підготовки до школи дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення.....	34
2.2. Організація ігор-занять в умовах логопедичної групи для дітей із ФФНМ.....	47
2.3. Корекційна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення у ігровій діяльності.....	53
Висновки до розділу.....	64
Висновки	68
Список використаних джерел	73

Вступ

Актуальність дослідження. За матеріалами психолого-педагогічних досліджень у наш час відзначається тенденція збільшення кількості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Серед них виділяється група дітей, у яких за збереженого інтелекту, слуху та зору спостерігаються слабо виражені (або, парціальні, часткові) порушення мовлення, які проявляються у порушеннях звуковимови та фонематичного сприймання.

Фонематичне сприймання являє собою елементарний рівень розпізнавання мовленнєвих висловлювань. Мається на увазі здатність до диференціації та категоріальної ідентифікації всіх фонем рідної мови. Найважливіше значення для оволодіння звуковою стороною мовлення має фонематичний слух – здатність до слухового сприймання звуків мовлення (фонем) і уміння розрізняти звуки у їх послідовності у словах.

Під фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення розуміють порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними порушеннями мовленнєвого розвитку внаслідок недоліків сприймання та вимови фонем.

Діти, які мають фонетико-фонематичний недорозвиток зазвичай мало виділяються серед своїх однолітків і тому не викликають особливої тривоги у батьків. Вони ідуть у загальноосвітню школу (не на інклюзивне навчання), де стикаються з низкою труднощів навчального та особистісного характеру, важко оволодівають грамотою, пишуть зі специфічними помилками, не встигають за темпом роботи класу і (з високою вірогідністю) потрапляють у лави невстигаючих.

Проблема готовності до шкільного навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку розглядалася багатьма зарубіжними і вітчизняними вченими-логопедами, педагогами-методистами, дослідниками: А.Богущ, Н.Гавриловою, О.Правдіною, С.Коноплястою, Р.Лалаєвою, Р.Левіною,

В.Лубовським, І.Марченко, О.Мастюковою, О.Мілевською, В.Петровою, Ю.Рібцун, Є.Соботович, В.Тищенко, В.Тарасун, Л.Трофименко, М.Шеремет.

Під готовністю до шкільного навчання розуміється необхідний і достатній рівень психологічного розвитку дитини для засвоєння шкільної програми за певних умов навчання. Це, насамперед мотиваційна, волева, інтелектуальна готовність, а також достатній рівень розвитку зорово-моторної координації та мовленнєвого розвитку.

За різноманітності теоретичних і практичних підходів до даної проблеми малодослідженим виявилось питання підготовки до шкільного навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. У педагогічній практиці закладів дошкільної освіти прямий перенос методичних підходів, рекомендованих для дітей з типовим розвитком, на дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку виявляється неефективним: порушення письма і читання відзначаються у 40-60% школярів, обумовлених ФФНМ. Відсутність спеціально розроблених методичних рекомендацій для педагогів призводить до того, що у зазначеній групі дітей недостатньо сформовані передумови до повноцінної навчальної діяльності, що стає однією з причин проявів специфічних порушень у писемному мовленні, невпевненості у собі і, як наслідок, відставання у навчальній діяльності в цілому.

Таким чином, у рамках педагогічних проблем гостро постає питання ефективною і цілеспрямованою підготовки дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення до навчання у загальноосвітній школі.

Мета дослідження: вивчення підготовки дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення до шкільного навчання з використанням спеціально дібраних дидактичних ігор.

Гіпотеза дослідження: процес формування готовності до шкільного навчання дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення буде більш успішним за використання комплексу (ряду) дидактичних ігор.

Завдання дослідження: визначити науково-теоретичну основу питань підготовки до шкільного навчання дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення; виявити особливості звуковимови, артикуляційного праксису, фонематичного слуху, фонематичного сприймання, стан лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення експериментальної групи; визначити напрямки та особливості роботи з підготовки до шкільного навчання дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення в умовах закладу дошкільної освіти з допомогою дидактичних ігор; сформулювати висновки проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком.

Предмет дослідження: процес формування готовності до шкільного навчання дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення за допомогою дидактичних ігор.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми; вивчення рівня готовності до школи дітей з ФФНМ (констатувальний експеримент); вивчення медичної та психолого-педагогічної документації; наукового узагальнення.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: уточнено важливість реалізації спеціальної корекційно-розвивальної роботи з підготовки дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення до навчання у школі через застосування спеціальних дидактичних ігор.

Практичне значення отриманих результатів: запропонована методика корекційно-розвивальної роботи з підготовки до школи у комплексі заходів з подолання фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення у старших дошкільників може бути корисна логопедам, педагогам спеціальних закладів

(груп) дошкільної освіти, батькам дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

База дослідження: дослідження проводилося у підготовчій логопедичній групі комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №38 комбінованого типу» Луцької міської ради.

Висновки

Аналіз реальної ситуації, що склалася у системі навчання і виховання показав, зростання кількості дітей, що зазнають труднощі у навчанні, шкільну дезадаптацію і прояви порушення читання і письма на ранніх етапах навчання у школі.

Щоб попередити труднощі у навчанні, слід особливим чином готувати дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до шкільного навчання і передумовами успішного навчання у школі у дітей з ФФНМ буде не тільки усунення симптомокомплексу порушення мовлення, але і розвиток всіх психічних процесів.

Для дітей, що мають фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, характерне порушення вимовної системи рідної мови внаслідок сприймання і вимови фонем, труднощі у оволодінні звуковим аналізом і синтезом, затримка лексико-граматичного розвитку, бідність словника, недостатнє вміння користуватися способами словотворення, помилки при утворенні відтінків слів, відставання у розвитку зв'язного мовлення. Крім того, для дітей характерна нестійкість уваги, відволікання, підвищена дратівливість, замкнутість, загальмованість, психічна виснаженість, сором'язливість, мовчазність, нерішучість, недовірливість, додатково зазначається наявність відставання у розвитку дрібної моторики.

Розлади особистісної сфери у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку негативно впливають на їх навчальну діяльність, часто зумовлюють порушення поведінки та соціальної адаптації. Важливими є психопрофілактика і вчасна психокорекція особливостей емоційно-особистісного розвитку цієї категорії дітей.

Тому великого значення у підвищенні ефективності повноцінного навчання у школі, профілактики дислексії та дисграфії, шкільної дезадаптації

буде мати рання діагностика і корекція порушень фонетико-фонематичних процесів.

«Готовність до шкільного навчання» є поняттям комплексним і виражається у сформованості основних психофізичних сфер дитини. У проаналізованих літературних джерелах є посилання на зміну структури психічної діяльності дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Комплексній психолого-педагогічній оцінці готовності дітей до шкільного навчання підлягають: загальне орієнтування дітей у навколишньому світі; звуковимова; артикуляційна моторика; фонематичний слух, фонематичне сприймання; лексико-граматична сторона мовлення; слухомовленнєва пам'ять; мислення; увага.

За результатами обстеження у 11 дітей вивлено фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення. У 8 дітей (72,73% виявлено дислалії артикуляторно-фонематичні та акустико-фонематичні) та у 3 дітей виявлено дизартричні порушення (стерта дизартрія).

Зіставлення мовних профілів дітей дозволило підтвердити наявність загальних порушень фонетики і фонематики, характерних для ФФНМ, і показати, що виражені індивідуальні відмінності не виходять за рамки цієї категорії. Це надзвичайно важливо для організації фронтальної та індивідуальної роботи.

В результаті проведення експериментальної роботи, заснованої на розгорнутому обстеженні мовленнєвих функцій, були отримані середньогрупові дані. Найбільш порушеною стороною є сенсомоторна. Страждає як фонематичне сприймання, так і артикуляційна моторика, що є основою для звуковимови. Стан граматичного структурування, навичок словотворення, зв'язного мовлення наближається до рівня умовної норми, але дітям потрібні додаткові заняття; 45,45 % дітей мають низький рівень розвитку пам'яті. Їх продуктивність запам'ятовування дорівнює 2-3 слова. Особливості запам'ятовування можна пояснити тим, що діти часто відволікаються, їх увага є не стійкою. Виявлені особливості пам'яті у дітей говорять про

несформованість довільної уваги і запам'ятовування, що може негативно позначитися на навчанні у школі та шкільній адаптації.

Низький рівень розвитку операцій мислення виявили 27,27%. Правильно виділили тільки 4 картинки з десяти наборів, але не пояснили чому. Діти не вміють класифікувати предмети, не можуть пояснити свій вибір «зайвої» картинки. Труднощі викликали картинки із зображенням вчителя, мотоцикла, трактора та ін. Середній рівень розвитку операцій мислення мають 45,45% дітей. Практично всі діти правильно виділили «зайву» картинку, тобто можуть класифікувати, але не завжди адекватно пояснювали свій вибір, вагалися при виділенні суттєвої ознаки. Допомога дорослого при утрудненнях була організовуючою, не була прямою підказкою. Високий рівень розвитку мислення мають 27,27% (трьох) дітей експериментальної групи. Вони легко виділили «зайву» картинку і правильно обґрунтували свій вибір.

Серед одинадцяти дітей експериментальної групи семеро (63,64%) показали низьку продуктивність і стійкість уваги. Тільки дві дитини з групи сприйняли словесну інструкцію, іншим потрібна була схема виконання завдання. Був необхідний постійний контроль, так як діти легко відволікалися, не могли втримати інструкцію без повторення, або без винесення програми дії. Це говорить про слабкий рівень вольової регуляції діяльності. Здатність до розподілу уваги на дві ознаки зберігалася за стимулюючої допомоги експериментатора.

На підставі вивчених матеріалів виділені наступні напрямки підготовки до школи дітей з ФФНМ: виправлення звуковимови у поєднанні з розвитком фонематичного сприймання; розвиток мовленнєвого аналізу та синтезу; якісне і кількісне розширення та уточнення словникового запасу; усунення недоліків граматичного ладу мовлення, розвиток зв'язного мовлення; формування елементарних навичок письма і читання; розвиток довільної уваги і слухомовленнєвої пам'яті.

Виходячи з того, що провідною діяльністю дитини-дошкільника є гра, весь освітньо-виховний процес має відбуватися на основі ігрової діяльності, одночасно здійснюючи корекційно-розвивальний і навчально-пізнавальний вплив. У логопедичній групі, з метою досягнення найбільш ефективних результатів корекційно-розвивальної роботи, ігри-заняття з формування мовленнєвої полікомпетентності доцільно будувати з урахуванням позицій психолінгвістичного та діяльнісного підходів.

Як вчителем-логопедом, так і вихователями проводяться ігри-заняття з формування мовленнєвої діяльності. Вони мають єдину корекційно-розвивальну спрямованість, проте вирішують різні навчально-виховні завдання. Корекційно-розвивальні ігри-заняття психолога проводяться з дітьми переважно індивідуально, насамперед на прохання батьків чи запити вихователів (за згодою сім'ї або осіб, які її замінюють).

Абсолютно всі педагоги мають пам'ятати, що будь-яка гра-заняття, проведена для дітей із ПМ, окрім основної мети, завжди має розвивати мовлення: відбуватися на основі удосконалення окремих ланок мовленнєвої системи; знаходитись у тісному взаємозв'язку з розвитком інших психічних процесів; пов'язуватись з основними видами діяльності (ігровою, практичною, фізичною, трудовою, дослідницькою, зображувальною, творчою); враховувати зону актуального і найближчого розвитку дитини.

Досягнення ефективності корекційно-розвиткової роботи можливе за рахунок взаємодії всіх учасників педагогічного процесу (дитини, вчителя-логопеда, вихователів, батьків, психолога). Від того, наскільки чітко будуть сплановані і реалізовані завдання кожного з учасників, залежить ефективність корекційного процесу.

Повністю поділяючи загально визнані методичні напрямки роботи, ми вважаємо, що пошуки нових прийомів і методик у логопедичній та психолого-педагогічній практиці корекції мовлення не втратили своєї актуальності. Тому для експериментальної групи додатково проводилися додаткові заходи: застосування ІКТ в ході корекційної роботи; включення в хід занять музично-

ритмічних ігор і вправ. Крім того додатково психологом проводилися заняття з формування довільної регуляції психічної діяльності, підвищення працездатності, поліпшення пам'яті та концентрації уваги.

З метою підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи, індивідуалізації навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку в ході індивідуальних занять, крім традиційних логопедичних ігор застосовували комп'ютерну ігрову програму «Вчимося правильно говорити». Програма містить інтерактивні ігри, тренажери, статичний і динамічний відеоряд, звукові матеріали (немовленнєві звуки та мовленнєві, звуконаслідування) спрямовані на розвиток фонематичного слуху, темпо-ритмічної сторони мовлення, лексико-граматичного ладу, зв'язного мовлення і включає в себе наступні розділи: немовленнєві звуки, звуконаслідування, мовленнєві звуки, розвиток зв'язного мовлення.

Для подолання мовленнєвих і супутніх порушень у корекційний процес ми включили музично-ритмічні ігри і вправи. До підготовки та проведення комплексних логопедичних занять пред'являлися наступні вимоги: музичний супровід до ігор та вправ має відповідати віку і психічному розвитку дітей; включення у заняття вправ для розвитку загальних мовленнєвих навичок, мовленнєвих ігор, логоритмічних завдань; розширення словникового запасу, вироблення граматично правильного мовлення; дотримання правил гри, увага за якістю рухів і відпрацювання вправ, що викликають труднощі у дитини; розучування текстів потішок, скоромовок та чистомовок; розподіл психофізичного і мовленнєвого навантаження.

Список використаних джерел:

1. Алексина Л.И. Динамика речевого развития умственно отсталых детей с нарушениями речи. – К.: Педагогика, 1977. – 238 с.
2. Біляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Радянська школа, 1981. – 180 с.
3. Белая А.Й. Подолання нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення у молодших школярів (Методичні рекомендації для вчителів-логопедів). – Хмельницький: ТУП, 2001. – 100 с.
4. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН – 1998. – 204 с.
5. Блінова Г.Й., Черпіта О.Р. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей. – К.: Радянська школа, 1991. – 128 с.
6. Вавина Л.С. Методические рекомендации по обучению грамоте учащихся I-II отделений вспомогательной школы. – К.: РУМК, 1990. – 112 с.
7. Гуцал Л.Л. Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: Навчально-методичний посібник. – Хмельницький: Поділля, 2001. – 91 с.
8. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 223 с.
9. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
10. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
11. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
12. Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
13. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичёва Т.Б. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников. – М.: Просвещение, 1973. – 190 с.
14. Каше Г.А. Подготовка к школе детей с недостатками речи. – М.:

Просвещение, 1985. – 315 с.

15. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса-Либідь, 1991. – 280 с.

16. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.

17. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.

18. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник / М.Коваленко. – К.: Центр Літератури, 2006. – 664 с.

19. Косенко К.М. Основи загальної педагогіки: курс лекцій для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / К.М. Косенко. К.: Повний світ, 2005. – 184 с.

20. Козлова В.А., Максименко С.В. Навчально-методичний посібник: Фронтальна робота з усунення лексико-граматичного недорозвинення мовлення у дошкільників (лексико-граматична ланка) – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2005. – 91 с.

21. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. Система личных взаимоотношений. – Минск: Народная Асвета, 1984. – 240 с.

22. Корекційна спрямованість початкового навчання у спеціальній школі інтенсивної педагогічної корекції: Методичні рекомендації /Укл. Л.С. Вавіна. – К.: ІСДО, 1995. – 60 с.

23. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.

24. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови . – К.: А.С.К., 1999. – 276 с.

25. Лалаєва Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: Учебное пособие. – СПб.: Союз, 1998. – 224 с.

26. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой

психического развития / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.

27. Лангмейер И., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.

28. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – М.: Просвещение, 1978. – 190 с.

29. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. – М.: Наука, 1989. – 205 с.

30. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.

31. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.

32. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). – М.: Просвещение, 1978. – 165 с.

33. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2005. – 164 с.

34. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 288 с.

35. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи: Навчальний посібник / за ред. О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. – 312 с.

36. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. – М.: Просвещение, 1991. – 180 с.

37. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова / – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-

Подільський державний університет, редакційно видавничий відділ, 2007. – 204 с.

38. Нарушение речи у дошкольников. Сост. Р.А. Белова-Давид. М.: Просвещение, 1972. – 204 с.

39. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. Навчальний посібник. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 254 с.

40. Прикладна корекційна психопедагогіка: Олігофренопедагогіка. Навчальний посібник / За ред. О.В. Гаврилова, В.О. Липи / Олексій Вікторович Гаврилов, Володимир Олександрович Липа, Олександр Миколайович Ляшенко, Вадим Едуардович Левицький, Олег Миколайович Опалюк, Євгенія Володимирівна Данильченко, – Кам'янець- Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 592 с.

41. Розвиток розуміння мови у молодших школярів з мовленнєвим недорозвиненням: Методичні рекомендації / Укл. В.В. Тарасун, М.В. Шевченко. – К.: РУМК, 1992. – 124 с.

42. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.

43. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.

44. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.

45. Соботович Е.Ф. Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.

46. Соботович Є.Ф. Порухення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник / Є.Ф. Соботович. – К. : ІСДО, 1995. – 204 с.

47. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту:

Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

48. Соботович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей і діагностика їх готовності к школьному обучению. – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.

49. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

50. Спеціальні психологічні тексти за ред. М.П. Матвеевої, С.П. Миронової. (частина I,II). – Кам'янець-Подільський.; 1999, 2001. – 258 с. – 240 с.

51. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

52. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково методичний посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. / За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

53. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. – 348 с.

54. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович – К.: «Актуальна освіта», 2007. – 120 с.

55. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.

56. Ульянова Т.К. Методика преподавания грамматики и развития речи учащихся вспомогательной школы. – К.: КГПИ, 1990. – 94 с.

57. Федоренко І.Т. Формування самостійності учнів у навчально-виховній роботі школи. – К.: Радянська школа, 1983. – 151с.

58. Чердніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 208 с.